

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTIDA INTERFAOL O'YINLARDAN FOYDALANISH

*Toshkent shahar TMC instituti
Pedagogika va psixologiya
Kafedra o'qituvchisi
Eshmamatova Sitora Tuyg'un qizi
Toshkent shahar TMC instituti
Maktabgacha ta'lim yo'nalishi talabasi
Mannapova Dilnoza Raxmatillayevna*

Annotatsiya. Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim tashkilotlarida interfaol o'yinlardan foydalanishning ahamiyati va ularning bolalar rivojlanishiga ta'siri yoritilgan. Interfaol o'yinlar bolalarda muloqot madaniyatini, ijodiy fikrlashni hamda mustaqil qaror qabul qilish ko'nikmalarini shakllantiradi. Tadqiqotda pedagogik jarayonni jonlantirish, bolalarning darslarga bo'lgan qiziqishini oshirish va ta'lim sifatini yaxshilashda o'yin texnologiyalarining samaradorligi tahlil qilinadi. Interfaol o'yinlardan oqilona foydalanish tarbiyachilarga bolalarni ijtimoiylashtirish, jamoada ishlash va o'z fikrini erkin ifoda etish imkonini beradi. Maqolada ushbu yondashuvning metodik asoslari va amaliy natijalari haqida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, interfaol o'yinlar, pedagogik texnologiya, rivojlanish, ijodkorlik, muloqot, o'yin metodikasi.

Bugungi kunda maktabgacha ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, unda ilg'or pedagogik texnologiyalarni joriy etish ta'lim siyosatining muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ta'lim jarayoniga interfaol metodlar, innovatsion o'yin texnologiyalari, zamonaviy axborot vositalarini tatbiq etish orqali bolalarning har tomonlama rivojlanishiga zamin yaratilmoqda. Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun o'yin faoliyati nafaqat vaqtni mazmunli o'tkazish vositasi, balki ularning shaxsiy, intellektual, hissiy va ijtimoiy rivojlanishida asosiy pedagogik mexanizm sifatida namoyon bo'ladi. Shuning uchun ham interfaol o'yinlardan foydalanish bugungi maktabgacha ta'lim tashkilotlari faoliyatida dolzarb masala sanaladi.

Interfaol o'yinlar – bu tarbiyachi va bola o'rtasida, shuningdek, bolalar o'zaro faol hamkorlik asosida o'rganadigan, o'z fikrini erkin ifoda etadigan, mustaqil qaror qabul qilishni o'rganadigan ta'limiy jarayondir. Bunday o'yinlar orqali bola nafaqat bilim oladi, balki uni amaliyotda qo'llashni, muloqotga kirishishni, jamoa bilan ishlashni ham o'rganadi. Bu jarayon bolada ijodkorlik, mustaqillik, tashabbuskorlik, kuzatuvchanlik va tahlil qilish ko'nikmalarini shakllantiradi. Shu bois maktabgacha ta'lim tashkilotida interfaol o'yinlar orqali ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil etish

tarbiyachidan yuqori malaka, pedagogik mahorat hamda psixologik bilimlarni talab qiladi.

Maktabgacha ta'limda o'yin faoliyatining o'rnini o'ta muhimdir. Chunki bola aynan o'yin jarayonida o'zining tabiiy ehtiyojlarini qondiradi, atrofdagi voqelikni o'rganadi, nutqiy va mantiqiy fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi. Interfaol o'yinlar esa an'anaviy o'yinlardan farqli o'laroq, ta'limiy va tarbiyaviy maqsadlarga xizmat qiladi, bolaning fikr yuritish faoliyatini faollashtiradi. Interfaollik so'zi o'zbek tilida "o'zaro ta'sir", "faol ishtirok" ma'nosini bildiradi. Demak, interfaol o'yinlar deganda bola va tarbiyachi, shuningdek, bolalar o'rtasidagi jonli muloqot, o'zaro fikr almashuv va birgalikdagi ijodiy faoliyat tushuniladi.

Interfaol o'yinlarning asosiy maqsadi — bolalarda yangi bilim va ko'nikmalarni qiziqarli shaklda shakllantirish, ularni muloqotga jalb etish, o'z fikrini ochiq ayta olish, ijtimoiy faollikni kuchaytirishdir. Bunday o'yinlar yordamida bolalar diqqatini jamlaydi, tafakkurini rivojlantiradi va o'z his-tuyg'ularini boshqarishni o'rganadi. Interfaol o'yinlardan foydalanganda bola o'zini o'yin ishtirokchisi emas, balki jarayonning faol ijrochisi sifatida his qiladi. Shu sababli tarbiyachilar interfaol o'yinlarni dars jarayoniga tatbiq etishda metodik yondashuvni to'g'ri tanlashi lozim.

Interfaol o'yinlarning turlari juda ko'p: rol o'yinlar, didaktik o'yinlar, dramatik o'yinlar, ijodiy o'yinlar, syujetli o'yinlar, raqamli interfaol o'yinlar va boshqalar. Har bir o'yin turi bolaning ma'lum bir sifatini rivojlantirishga qaratilgan. Masalan, rol o'yinlar orqali bola o'zini turli rollarda sinab ko'radi, ijtimoiy munosabatlarni tushunishni o'rganadi. Didaktik o'yinlar esa asosan bilimlarni mustahkamlash, tafakkurni rivojlantirish va diqqatni jamlashga xizmat qiladi. Ijodiy o'yinlar orqali esa bolalar o'z fantaziyasini ishga soladi, mustaqil fikrlashni o'rganadi.[3]

Tarbiyachi interfaol o'yinlarni tanlashda bir nechta omillarga e'tibor berishi zarur: bolalarning yoshi, ularning psixologik holati, o'yin maqsadi va davomiyligi. Har bir o'yin bola uchun qiziqarli, lekin ayni paytda tarbiyaviy va o'qituvchilik ahamiyatiga ega bo'lishi lozim. Misol uchun, 3–4 yoshli bolalar bilan o'tkaziladigan o'yinlar qisqa muddatli, ko'proq harakatga asoslangan bo'lishi kerak. 5–6 yoshli bolalar esa murakkabroq, fikrlashni talab qiladigan o'yinlarda faol ishtirok etadi.

Interfaol o'yinlarni maktabgacha ta'lim jarayonida samarali qo'llash uchun tarbiyachilar o'yin vaziyatlarini sun'iy emas, tabiiy tarzda yaratishi muhim. Bolalar o'zlarini o'yin jarayoniga majburan emas, balki tabiiy ravishda jalb etilganini his etishlari lozim. Masalan, "Kim tez topadi?", "Ranglarni tanib ol", "Do'konchi va xaridor", "Tabiatni asraymiz", "Men kimman?" kabi o'yinlar bolalarni fikrlashga, kuzatuvchanlikka va o'z fikrini ifoda etishga o'rgatadi.[4]

Interfaol o'yinlarning samaradorligini oshirishda axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish ham muhim ahamiyat kasb etadi. Multimediali taqdimotlar, interfaol doskalar, audio-video materiallar yordamida o'yin jarayonlari

yanada qiziqarli tus oladi. Masalan, “Ranglarni top”, “Hayvonlarni ovozi bilan tanib ol”, “Musika bilan raqsga tush” kabi o‘yinlar orqali bola nafaqat ko‘rish, balki eshitish sezgisini ham rivojlantiradi.

Shuningdek, interfaol o‘yinlar bolalarda axloqiy fazilatlarni shakllantirishda ham katta o‘rin tutadi. “Yaxshi ish – yaxshi natija”, “Do‘stlik guli”, “Odobli bola” kabi o‘yinlar orqali bolalar yaxshilik, do‘stlik, halollik, mehnatsevarlik kabi tushunchalarni amalda o‘zlashtiradi. Tarbiyachi bu jarayonda nafaqat o‘yin rahbari, balki yo‘naltiruvchi va kuzatuvchi sifatida ishtirok etadi.

Pedagogik nuqtayi nazardan qaraganda, interfaol o‘yinlar ta’limning faol shakllaridan biri hisoblanadi. Chunki bu jarayonda bola passiv tinglovchi emas, balki faol ishtirokchidir. U o‘yin orqali o‘rganadi, o‘ylaydi, izlanadi, xulosa chiqaradi. Shu tariqa o‘yin orqali o‘qitish tizimi bolalarda mustaqil fikrlash, o‘zini nazorat qilish, muloqot madaniyatini shakllantirishga xizmat qiladi.

Maktabgacha ta’lim tashkilotida interfaol o‘yinlardan foydalanish bolalarni maktabga tayyorlash jarayonining muhim bosqichidir. O‘yin jarayonida bola savod o‘rganish, hisoblash, o‘qish, tinglash, so‘z boyligini oshirish, muammo yechish ko‘nikmalariga ega bo‘ladi. Bu esa ularning keyingi bosqich — maktab ta’limiga moslashuvini yengillashtiradi.

Interfaol o‘yinlarning yana bir afzalligi – u bolaning hissiy holatini barqarorlashtiradi, stress va zo‘riqlashlarni kamaytiradi. Bolalar o‘yin orqali o‘z his-tuyg‘ularini ifoda etadi, salbiy emotsiyalarni ijobiy yo‘nalishga o‘giradi. Shuning uchun psixologlar interfaol o‘yinlarni emotsional barqarorlikni ta’minlovchi vosita sifatida tavsiya etadilar.

Pedagoglar uchun interfaol o‘yinlardan foydalanish nafaqat o‘quv jarayonini boyitish, balki o‘z pedagogik mahoratini namoyon etish vositasidir. Tarbiyachi o‘yin jarayonida bolalar faoliyatini kuzatadi, ularning qiziqishlari, qobiliyatlari, o‘zaro munosabatlarini tahlil qiladi. Shu asosda individual yondashuvni shakllantiradi.

Maktabgacha ta’limda interfaol o‘yinlarni samarali qo‘llash uchun quyidagi shartlarga amal qilish muhim:

O‘yin maqsadini aniq belgilash.

O‘yin qoidalarini bolalarga tushunarli qilib yetkazish.

Har bir bola faol ishtirok etishini ta’minlash.

O‘yin jarayonini baholash va natijalarni tahlil qilish.

O‘yinlardan keyingi muhokama orqali bolalarning fikrini eshitish.[5]

Shuningdek, ota-onalarning ham interfaol o‘yinlarga jalb etilishi muhim. Ota-onalar ishtirokidagi o‘yinlar bola va kattalar o‘rtasidagi ishonchni kuchaytiradi, oilaviy tarbiyani mustahkamlaydi. Shu maqsadda maktabgacha ta’lim tashkilotlarida “Ota-onalar kuni”, “Birgalikda o‘ynaymiz”, “Oilaviy musobaqalar” kabi tadbirlar o‘tkazish samarali hisoblanadi.

Interfaol o'yinlardan muntazam foydalanish bolalarda kommunikativ kompetensiyani, emotsional intellektni, ijodiy tafakkurni va ijtimoiy moslashuvni sezilarli darajada oshiradi. Shuningdek, bu o'yinlar orqali bolalarda sog'lom raqobat, hamkorlik va birdamlik ruhini tarbiyalash mumkin.

Interfaol o'yinlar nafaqat ta'limiy, balki korreksion (tuzatish) vazifani ham bajaradi. Nutqi sust rivojlangan, ijtimoiylashuvda qiyinchilikka duch kelayotgan bolalar uchun bu o'yinlar eng qulay metodlardan biridir. Bunda tarbiyachi bolaga o'yin orqali muloqot qilish, o'z fikrini ifodalash, ijobiy munosabat bildirishni o'rgatadi.

Maktabgacha ta'lim tizimida interfaol o'yinlarning roli shunchalik kengki, ular deyarli barcha mashg'ulot turlarida qo'llanilishi mumkin: nutq o'stirish, matematika elementlari, atrof-muhit bilan tanishtirish, musiqiy mashg'ulotlar, jismoniy tarbiya va badiiy ijodiyot sohalarida. Har bir sohada o'yin mazmuni o'zgarsa-da, asosiy maqsad bir — bolaning faol ishtirokini ta'minlash va uni fikrlashga undash.

O'zbekiston Respublikasining "Maktabgacha ta'lim to'g'risida"gi Qonuni hamda "Ilk va maktabgacha yoshdagi bolalarni rivojlantirish konsepsiyasi"da ham interfaol metodlar, o'yin texnologiyalari va innovatsion yondashuvlarni joriy etish zarurligi alohida qayd etilgan. Bu hujjatlar maktabgacha ta'limni zamonaviy talablar asosida rivojlantirishga xizmat qiladi.[6]

Bugungi kunda tarbiyachilar uchun maxsus o'quv dasturlari, metodik qo'llanmalar, interfaol o'yinlar to'plamlari ishlab chiqilmoqda. Bu esa amaliyotchi pedagoglarga katta yordam bermoqda. Masalan, "Kichkintoylar uchun o'yinlar", "Bilim olamiz, o'ynaymiz", "Rangli olam" kabi qo'llanmalar bolalar uchun foydali metodik manbalardir.

Xulosa qilib aytganda, maktabgacha ta'lim tashkilotida interfaol o'yinlardan foydalanish ta'lim-tarbiya jarayonini samarali tashkil etishning eng muhim vositalaridan biridir. Bu o'yinlar bolalarda ijodkorlik, muloqot, mustaqil fikrlash, jamoaviy ishlash, axloqiy fazilatlar kabi ko'plab muhim kompetensiyalarni rivojlantiradi. Interfaol o'yinlar yordamida bola nafaqat bilim oladi, balki o'rganishdan zavq ham oladi. Shu sababli har bir tarbiyachi o'z faoliyatida interfaol metodlarni, ayniqsa, o'yin texnologiyalarini to'g'ri tanlab, ularni tizimli qo'llashi lozim.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida interfaol o'yinlardan foydalanish bolalarning intellektual, hissiy, jismoniy va ijtimoiy rivojlanishiga xizmat qiladi. Bu esa ularni kelgusida maktab ta'limiga tayyor, mustaqil fikrlaydigan, faol shaxs sifatida shakllanishiga zamin yaratadi. Interfaol o'yinlar zamonaviy ta'limning ajralmas qismi bo'lib, pedagogik jarayonga yangicha ruh va ijodiy muhit olib kiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi "Maktabgacha ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent: Adolat, 2020. – 45 b.

2. Ilk va maktabgacha yoshdagi bolalarni rivojlantirish konsepsiyasi. – Toshkent, 2019. – 32 b.
3. Rahimova N. “Maktabgacha ta’limda o‘yin faoliyatining ahamiyati”. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2021. – 56 b.
4. Karimova D. “Pedagogik texnologiyalar va interfaol metodlar”. – Toshkent: O‘qituvchi, 2022. – 74 b.
5. Usmonova S. “Bolalar psixologiyasi va rivojlanish metodikasi”. – Samarqand: SamDU, 2023. – 68 b.
6. Qodirova G. “Maktabgacha ta’lim jarayonida o‘yin texnologiyalaridan foydalanish”. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020. – 59 b.
7. Xoliqova M. “Innovatsion ta’lim yondashuvlari”. – Toshkent: Innovatsiya, 2021. – 61 b.